

Dato 27. oktober 2015
Saksnr.: 201500222-23
Saksbehandler Randi Bentsen

Saksgang
Kommunalutvalget
Formannskapet
Bystyret

Møtedato
17.11.2015
02.12.2015
16.12.2015

Rådmannens forslag til handlingsprogram 2016-2019

1. Forutsetninger

Rådmannens forslag til handlingsprogram for perioden 2016-2019 bygger på de forutsetninger og prioriteringer som fremgår av vedtatt handlingsprogram for perioden 2015-2018, samt vedtatt kommuneplan 2011-2022.

Regjeringen legger opp til reell vekst i de frie inntektene i 2016 på 4,2 milliarder kr, noe som utgjør 1,6 prosent for hele landet. For Kristiansand kommune betyr dette en vekst på 2,8 prosent.

Styringsrenten er p.t. på 0,75 prosent etter å ha vært uendret fra mars 2012 til juni 2015. Rentenivået er om lag 0,5 prosent-poeng lavere enn da forrige handlingsprogram ble framlagt.

I 2016 forventes kommunenes pensjonskostnader å øke med om lag 0,8 mrd. kroner utover det som kompenseres gjennom deflatoren. De økte kostnadene må dekkes av de frie inntektene. Høy lønnsvekst og lavt rentenivå har over tid bidratt til økte pensjonskostnader. En fortsatt betydelig rentenedgang det siste året, vil redusere mulighetene for å styrke premiefondet i pensjonskassen. På den annen side kan det se ut til at dempede forventninger til fremtidige lønns- og trygdeoppgjør vil kunne redusere premienivået. Samlet sett medfører dette likevel økte pensjonsutgifter i perioden.

2. Utfordringsbildet til Kristiansand

Store forandringer i demografien, endringer i sykdomsbildet og levekårsutfordringer i befolkningen generelt, omstruktureringer i næringslivet samt endringer på fremtidig oppgavefordeling mellom kommune og sykehus, vil være av de viktigste utfordringene i fremtidsbildet til byen og regionen.

Globale megatrender som at vi lever lenger og blir flere eldre, temperaturendringer som følge av CO-utslipp, urbanisering, økt fattigdom, økte flyktningstrømmer og økende grad av ulykker og katastrofer påvirker også regionen og Kristiansand kommune.

Kristiansandsregionen har på en del grunnleggende faktorer for vekst og verdiskapning, som sysselsetting og utdanningsnivå, et svakere utgangspunkt enn øvrige storbyregioner og bør ha en sterkere vekst for å holde tritt med utviklingen i Norge og andre storbyregioner. I tillegg kommer de nye utfordringene som olje- og gassnæringen i regionen nå står midt oppe i, med tilhørende ringvirkninger for annet næringsliv og samfunn.

Det er vanskelig å vurdere konsekvensene av den aktuelle flyktningkrisen i Europa og hvordan innvandringen til Norge vil utvikle seg i perioden. Situasjonen kan utfordre kommunen både med hensyn til beredskap, mottaksapparat og det meste av kommunens tjenesteyting når det gjelder integreringsarbeidet.

3. Hovedlinjer i handlingsprogrammet

Hovedlinjene i vedtatt handlingsprogram følges i stor grad opp.

Det er budsjettetert med en realvekst i de frie inntektene (skatt og rammetilskudd) på om lag 2,8 % i 2016 i forhold til 2015 og fra 2015 til 2019 en samlet vekst på 6,2 %. Sammen med effektivisering av driften og redusert investeringsnivå, fører dette til økt økonomisk handlingsrom i perioden.

Rådmannen foreslår følgende disponering:

- avsetning til sentralt disposisjonsfond (83,8 mill. kr i perioden)
- avsetning til pensjonsutgifter (51,8 mill. kr fra 2015 til 2019)
- økt elevtall i grunnskolen (47,2 mill. kr fra 2015 til 2019)
- økte utgifter til omsorgstjenestene (49 mill. kr fra 2015 til 2018)
- redusert eiendomsskatt til 5,9 promille i 2019 (26 mill. kr fra 2015 til 2019)

Innen helse- og sosial sektoren foreslås det samlet sett investeringer på 165,2 mill. kr. Det er blant annet avsatt 101 mill. kr til nytt sykehjem som planlagt realisert etter handlingsprogramperioden som et OPS-prosjekt. I boligselskapets handlingsprogram er det avsatt 445,1 mill. kr i perioden herunder 40 omsorgsboliger for eldre til 160 mill. kr, 32,1 mill. kr til 2. byggetrinn for Jegersberg gård og 30 mill. kr til 8 nye boliger til utviklingshemmede. Det er videre avsatt 140 mill. kr til boliger for vanskeligstilte. Der planlegges videre i regi av boligselskapet to ressurscenter for barnevernet på til sammen 55 mill. kr.

Det er videre en satsing på opprustning av eksisterende skoler og nye skolebygg. Dette er de neste fire årene beregnet å koste 472 mill. kr. Selv om kommunen har satset på rehabilitering av bygningsmassen er det fortsatt et betydelig etterslep på vedlikehold.

Det satses videre på Klimabyen ved å investere 766 mill. kr innen vann og avløpsområdet.

Det økonomiske opplegget er meget stramt og er forutsatt innsparingskrav i sektorene. Økt press på omsorgstjenesten og grunnskole som følge av endret demografi, kompenseres ikke fullt ut i perioden. Presset på tjenestene vil dermed øke.

Målet om å redusere lånegjelden oppfylles. Netto lånegjeld er under taket (på 5,3 milliarder kr) i hele perioden og er på 5,268 milliarder i 2019. Følges dette opp vil kommunens økonomiske handlefrihet på sikt økes.

I rådmannens forslag til handlingsprogram 2016-2019 er det lagt opp til følgende netto driftsresultat:

I mill. kr.	2016	2017	2018	2019	Sum
Korrigert netto driftsresultat*	68,0	58,6	55,1	80,8	262,5
Avsetning til energiverksfondet (prisjustering)	-14,7	-14,7	-14,7	-14,7	-58,8
Avsetning til/bruk av "pensjonsfond"	-31,2	-6,5	3,7	14,1	-19,9
Bruk/avsetning øvrige disp.(avsetn.=minus)	-12,2	-17,4	-14,2	-40,1	-83,8
Overført til investeringsbudsjettet	-10,0	-20,0	-30,0	-40,0	-100,0

*Korrigert for bruk/avsetning bundne fond

4. Oppfølging av kommuneplanen

Under satsingsområdet *Byen det er godt å leve i* og *Klimabyen* er det i årets handlingsprogram i tillegg prioritert tre tverrsektorielle periodemål på kommunenivå om folkehelse og klimanøytral forvaltning. Disse følges opp på sektornivå. Dette er prioriterte områder som vil kreve en særlig samordnet felles innsats av kommunen dersom målene i kommuneplanen skal nås. Selv om sektorene har noe ulik grad og mulighet til å påvirke utviklingen på folkehelse og klima har sektorene funnet egne indikatorer som de kan påvirke gjennom ulike tiltak (se hoveddokumentet).

Noen av oppfølgingspunktene innenfor de ulike satsingsområdene:

4.1 Byen som drivkraft

- Utvikling av attraktive kulturarenaer:
 - Odderøya – arena for kunst og kultur
 - Modernisering av biblioteket
 - Rehabilitering av Samsen kulturhus
- Iverksetting av strategisk næringsplan for Kristiansandregionen
- God tilrettelegger for utvikling av et fremtidsrettet sykehus
- Helsebyen/Universitetsbyen/oppfølging av byanalyse 2040
- Oppfølging av regionplan Agder 2020
- Oppfølging av Kvadraturplanen
- Samferdsel og trafikkutfordringene på E39 – Gartnerløkka til Breimyr (Bymiljøavtale) og ytre Ringvei, sykkelstamvei
- Havnens rammebetingelse avklares ved kommunedelplan Kvadraturen og Vestre havn del 2 og plan for Kongsgård/Vig

4.2 Byen det er godt å leve i

- Kursendring og omstilling innen omsorg
- Utbygging av:
 - 8 nye boliger for utviklingshemmede
 - 40 nye omsorgsboliger
 - 50 boliger til vanskeligstilte
 - 18 boenheter for personer med psykiske lidelser og rusproblemer (Jegersberg gård)
 - 5-8 boliger for personer med psykiske lidelser
- Ny idrettshall på Tveit
- Kriminalitetsforebyggende plan
- En storstilt satsing på læringsmiljøet (FLiK)
- Styrking av helsestasjon- og skolehelsetjenester

- Familiens hus – samlokalisering av helse- og barneverntjenester i bydeler/nabokommuner
- Fagerholt og Torridalutbyggingen
- Justvik OPS
- Holte skole
- Folkehelse/forebygging: Færre ungdom utenfor utdanning og arbeid og barnefamilier med lavinntekt/fattigdomsforebygging,
- Bedre intrigering av nyankomne innvandrere og flyktninger
- Kriminalforebyggende plan

4.3 Klimabyen

- Bymiljøavtalen
- Kompakt byutvikling
- Oppfølging av kartleggingen av rasrisiko
- Framtidens bydel «Bjørndalen»
- Energiprogram trinn 3
- Mer miljøvennlig innkjøp
- Store investeringer i Odderøya renseanlegg
- Rehabilitering av ledningsnett
- Forbedring av sykkel- og gangvegnettet

4.4 En organisasjon i utvikling

- Økonomiske handlingsregler
 - Korrigert netto driftsresultat på 2 prosent av driftsinntektene (120 mill. kr)
 - Sentralt disposisjonsfond bør opparbeides til å utgjøre 2 prosent av driftsinntektene (120 mill. kr)
 - Tak på netto lånegjeld tilsvarende planlagt lånegjeld i 2013 (5,3 milliarder kr)
- Innenfor arbeidsgivervirksomheten er følgende prioritert i handlingsprogram perioden:
 - beholde og rekruttere medarbeidere
 - likestilling, inkludering og mangfold
 - leder og kompetanseutvikling
 - helsefremmende arbeidsmiljø – tiltak for å få ned sykefraværet
- Effektive og brukervennlige tjenester
 - Regional drivkraft i utvikling av digitale tjenester
 - Tverrsektorielt digitaliseringsprogram
 - Kommunikasjon og åpenhet (SvarUt, ny portal for Kristiansand)
 - Selvbetjening på nett for innbyggere og næringsliv
 - God IKT arkitektur – legger grunnlaget for konkrete planer
 - Teknologiske effektiviseringstiltak (blant annet økt bruk av e-handel)
 - E-helse og elektronisk samhandling
 - Økt bruk av elektroniske skjema og elektroniske verktøy
 - Videreutvikling av elektroniske betalingsrutiner
 - Etikk og likestilte tjenester
- Samfunnssikkerhet
 - overordnet risiko- og sårbarhetsanalyse
 - beredskapsplaner
 - øvelser
 - samarbeid med aktuelle aktører

5. Fordeling av driftsbudsjett og investeringsbudsjett

5.1 Driftsbudsjett 2016-2019

Tall i 1000 kr			I 2016-kroner			
Sektor	Regnskap 2014	Budsjett 2015*	HP 2016	HP 2017	HP 2018	HP 2019
Sektor 1 Økonomi	109 452	110 646	116 106	115 852	115 957	115 957
Sektor 2 Oppvekst Barnehage	661 309	684 567	706 601	709 477	709 284	709 099
Sektor 26 Oppvekst Barn og familie	172 284	187 868	206 236	205 700	204 520	203 112
Sektor 7 Oppvekst Skole	966 489	954 941	1 006 762	1 028 343	1 038 372	1 048 198
Sektor 3 Helse og sosial	1 618 736	1 609 414	1 731 098	1 740 987	1 757 684	1 752 623
Sektor 4 Kultur	182 994	176 918	183 026	188 436	180 630	180 630
Sektor 5.1 Teknisk	159 294	222 101	236 465	233 885	232 485	232 485
Sektor 5.3** Selvkost		-71 511	-77 625	-94 049	-106 916	-114 962
Sektor 5.2 Kristiansand Eiend.	73 981	129 868	142 654	133 623	133 948	135 242
Sektor 6 Organisasjon	116 522	133 587	129 594	132 731	127 427	129 784
Sektor 9 Utenomsektor. forh.	-39 868	-3 035	34 689	16 675	61 084	78 461
Sum ramme	4 021 195	4 135 363	4 415 606	4 411 659	4 454 476	4 470 631

*Budsjett 2015 er opprinnelig budsjett pr. 1.1.2015

**regnskap 2014 er i sektor 5.1

Nedenfor nevnes hovedårsaker til budsjettendringene fra 2015 til 2016:

Økonomisektoren

Sektorens driftsbudsjett (inkludert tilskudd til Kirkelig Fellesråd) er økt fra 2015 til 2016 med om lag 2,4 mill. kr i tillegg til kompensasjon for pris- og lønnsvekst på 3 mill. kr.

Endringene i budsjettrammen skyldes i hovedsak økt tilskudd til Kirkelig Fellesråd, økning av forsikringsutgifter på 1 mill. kr, økning av 1 årsverk vedrørende innkjøpsrådgiver (0,8 mill. kr) og innsparingstiltak (0,5 mill. kr). Et årsverk er overført fra Helse- og sosialsektoren til Økonomisektoren for 6 mnd.

Det er vedtatt et innsparingskrav i sektoren på 0,5 mill. kr fra 2016 i forhold til 2015.

Kirkelig fellesråd

Tilskuddet til Kirkelig fellesråd er økt fra 2015 til 2016 med 300 000 kr til vedlikehold av kirkebygg i tillegg til kompensasjon for pris- og lønnsvekst på 1,18 mill. kr. Det er ingen nye innsparingskrav for Kirkelig fellesråd.

Oppvekstsektoren – Barnehagetjenesten

Antall fødte i 2014 ble nesten 100 færre enn SSBs siste prognose. Ettersom SSBs prognose traff dårlig for 2014 kullet og kun kommer annen hvert år har kommunen denne gang sett seg nødt til å benytte interne befolkningsprognoser «Kompass tall». Ut fra disse prognosene forventes det at behovet for antall barnehageplasser vil holde seg rimelig stabilt i neste fireårsperiode, for så å stige fra 2020.

Kravet om full barnehagedekning, samt forventningen om mer fleksibelt opptak, følges opp ved at det etableres 90 permanente nye barnehageplasser i fireårsperioden. I 2016 opprettes 29 nye plasser i private barnehager. Det er tatt høyde for en naturlig utfasing av 25 plasser pr. år i små barnehager i 2016 og 2017 samt 20 plasser i 2018 og 2019. Det er lagt til grunn nedleggelse av 25 kommunale barnehageplasser fra høsten 2016.

Rådmannen ser på om det er områder i byen der det er mange ledige barnehageplasser/ for mange plasser og om det ut fra det er hensiktsmessig å stenge ned noen avdelinger. Hvorvidt nedleggelser vil bli nødvendig vil også avhenge av lokal etterspørsel, hvor mange barn som fødes i 2015 og hvor mange private barnehageplasser som legges ned.

Sektorens driftsbudsjett er økt med 3,8 mill. kr fra 2015 til 2016 i tillegg til kompensasjon for pris- og lønnsvekst med 18,2 mill. kr. Budsjettendringene skyldes i hovedsak reduksjon av antall barn i alderen 1-5 år (demografi -11,5 mill. kr), samtidig som rådmannen har lagt inn 5,1 mill. kr til forventet økt etterspørsel av barnehageplasser.

Det er i tillegg lagt inn endringer på bakgrunn av statsbudsjettet vedrørende økt fleksibilitet i barnehageopptak (6,4 mill. kr), gratis kjernetid (1,8 mill. kr), økt finansieringsplikt ovenfor private barnehager opp til 100 % (6,1 mill. kr) og makspris foreldrebetaling (-2,2 mill.kr).

Det er ingen nye innsparingskrav for Barnehagetjenesten.

Oppvekstsektoren – Barn- og familietjenesten

Sektorens driftsbudsjett er økt fra 2015 til 2016 med om lag 12,5 mill. kr i tillegg til kompensasjon for pris- og lønnsvekst på 5,8 mill. kr.

Budsjettendringene skyldes i hovedsak ny fordeling mellom Helse- og sosialsektoren og Oppvekstsektoren vedrørende integreringstilskuddet. Rådmannen foreslår at Barn- og familietjenesten tildes 9 prosent, om lag 5 mill. kr. Integreringstilskudd knyttet til familiegjenforeninger vil komme i tillegg til dette. Rådmannen foreslår videre at budsjettet styrkes med 3,7 mill. kr vedrørende enslig mindreårige (EM) flyktninger samt 1,2 mill. kr vedrørende vedtatt mottak av 10 ekstra enslige mindreårige flyktninger. Det er i tillegg lagt inn 1,5 mill. kr som delfinansiering til drift av EM klubb.

Det er videre lagt inn endringer på bakgrunn av statsbudsjettet vedrørende styrking av skolehelsetjenesten med om lag 3 mill. kr.

Det er ingen innsparingskrav for Barn- og familietjenesten.

Oppvekstsektoren – Skoletjenestene

Sektorens driftsbudsjett er økt fra 2015 til 2016 med om lag 24,2 mill. kr i tillegg til kompensasjon for pris- og lønnsvekst på 27,5 mill. kr.

Budsjettendringene skyldes i hovedsak elevtallsøkning med 14,4 mill. kr, økning av integreringstilskudd på 9,6 mill. kr (17 prosent av forventet tilskudd) til mottak av flere

flyktninger, effektiviseringstiltak (-2,5 mill. kr) og tekniske justeringer med blant annet redusert sats knyttet til statens pensjonskasse fra 2015 til 2016 (-2,5 mill. kr).

Det er videre lagt inn 1,3 mill. kr på bakgrunn av statsbudsjettet vedrørende økning av naturfagtime 5 til 7 trinn fra skoleår 2016/2017.

Nye prognoser viser en noe større elevtallsvekst enn det var lagt opp til ved forrige rullering. Veksten fra 2015 til 2019 utgjør om lag 47 mill. kr og er kompensert i perioden.

Vedtatt innsparingskrav er på 5 mill. kr i 2019 i forhold til 2015. Økningen fra 2015 til 2016 utgjør 2,5 mill. kr.

Helse- og sosialsektoren

Sektorens driftsbudsjett er økt med 76,8 mill. kr fra 2015 til 2016 i tillegg til kompensasjon for lønns- og prisstigning på 44,9 mill. kr.

Budsjettendringene skyldes i hovedsak:

- Økning av integreringstilskudd med 35,4 mill. kr (62,6 prosent av forventet tilskudd) knyttet til mottak av flere flyktninger.
- Innlemming av øremerket tilskudd til øyeblikkelig hjelp på bakgrunn av statsbudsjettet (19,4 mill. kr)
- Økning av sosialhjelpsbudsjettet med 7 mill. kr
- Statlige midler til rusarbeid i på bakgrunn av statsbudsjettet (7,8 mill. kr)
- Økt ramme til omsorgstjenesten til omstilling og økt tjenesteproduksjon (11 mill. kr)

Sektorens budsjett er i henhold til statsbudsjettet for 2016 også økt med 0,6 mill. kr til helsestasjon, 0,5 mill. kr vedrørende økt innslagspunkt for ressurskrevende brukere og driftsmidler til dagsenter for tidlig demens (255 000 kr). Rådmannen foreslår videre 1 mill. kr i økt ramme til legevakten og 1,2 mill. kr til omsorgstjenesten (på bakgrunn av effekt nye innkjøpsavtaler).

Vedtatt innsparingskrav fra 2016 er på 1,2 mill. kr knyttet til effekt av nye innkjøpsavtaler som sektoren selv beholder. Helse- og sosial sektoren bare delvis er kompensert for endret demografi og presset på tjenestene øker derfor.

Kultursektoren

Sektorens driftsbudsjett er økt fra 2015 til 2016 med 1,2 mill. kr i tillegg til kompensasjon for pris- og lønnsvekst med 4,9 mill. kr.

Budsjettendringene skyldes i hovedsak økt tilskudd til Stiftelsen Fullriggeren Sørlandet med 380 000 kr og økte kostnader for Kulturskolen vedrørende lokaliteter (350 000 kr), samt innsparingskrav og overføringer av stillingsressurser (0,74 mill. kr) til Oppvekstsektoren (Natteravn og barn- og unges representant).

Rådmannen foreslår videre at sektoren tilføres 250 000 kr i tilskudd til det regionale filmfondet FUZZ, og 150 000 kr vedrørende drift av jernbanen på Kanonmuseet. Det er tidligere vedtatt 250 000 kr til videreutvikling av Odderøya og 2 mill. kr i tilskudd til friidrettshall i Grimstad. Tilskudd på 5 mill. kr til ombygging og utvidelse av stiftelsen Arkivet er lagt inn i 2017.

Vedtatt innsparingskrav i sektoren er på 0,7 mill. kr fra 2016 i forhold til 2015 stigende til 2,3 mill. kr fra og med 2018.

Teknisk sektor 5.1

Sektorens driftsbudsjett er økt fra 2015 til 2016 med 8,5 mill. kr i tillegg til kompensasjon for pris- og lønnsvekst med 5,8 mill. kr.

Budsjettendringene skyldes i hovedsak at ATP tilskudd på 3,5 mill. kr er overført fra investering til drift, redusert inntekt vedrørende industrideponier på 0,75 mill.kr, samt 1,5 mill. kr til kommunedelplan Kongsgård Vige.

Rådmannen foreslår videre at det legges inn 1 mill. kr til sentrumsdrift, 1 mill. kr til arkitektkonkurranse vedrørende kunstmuseum og 1 mill. kr til videreføring/økning av arbeidstreningsprosjekt. Det er allerede vedtatt 250 000 kr til videreutvikling av Odderøya og 0,5 mill. kr til industrideponier fra 2016. Budsjettendringene ellers skyldes i hovedsak innsparingstiltak og tekniske justeringer.

Foreslåtte innsparingskrav i sektoren er på 2,6 mill. kr fra 2016 i forhold til 2015 stigende til 3,5 mill. kr fra og med 2018.

Teknisk sektor – Selvkostområdet sektor 5.3

Det er innarbeidet endring i kapitalkostnader på vann og avløp med 18 mill. kr i 2016 i forhold til 2015. Dette skyldes i all hovedsak økte investeringer på vann- og avløpsnett og ombygning av Odderøya renseanlegg. Kommunale avgifter øker med 5,12 prosent i 2016 i forhold til 2015 på bakgrunn av økt driftsnivå med 11,8 mill. kr.

Teknisk sektor - Kristiansand Eiendom sektor 5.2

Budsjettrammen til Kristiansand Eiendom er økt med 9,4 mill. kr i tillegg til at det er kompensert for pris- og lønnsvekst på 3,4 mill. kr. Økningen skyldes i hovedsak statsbudsjettets vedlikeholdspakke på skoler og omsorgsbygg på 8,47 mill. kr.

Budsjettet er videre økt med 2 mill. kr vedrørende bortfall av leieinntekter, 1,2 mill. kr knyttet til drifts- og vedlikeholdskostnader ved nødboligene på Rodeneset, tekniske justeringer og innsparingstiltak.

Vedtatt innsparingskrav i Kristiansand Eiendom er på 2,2 mill. kr fra 2016 i forhold til 2015 stigende til 6,1 mill. kr fra og med 2018 vedrørende effekt av energiprogram.

Organisasjonssektoren

Sektorens driftsbudsjett er redusert fra 2015 til 2016 med om lag 7,4 mill. kr. Sektoren er kompensert for pris- og lønnsvekst på 3,4 mill. kr.

Endringene i budsjettrammen skyldes i hovedsak bortfall av midler til kommunevalget i 2015 (-4 mill. kr), bevilgning til Tall Ships Races (-4 mill. kr) og tekniske justeringer mellom sektorene. Rådmannen foreslår å styrke trainee-ordningen gjennom Trainee Sør fra 1 til 2 årsverk (0,72 mill. kr).

Variasjonene i sektorens budsjett fra år til år skyldes også innarbeidede kostnader til Storting- og kommunevalg det enkelte valgår.

Foreslått innsparingskrav i sektoren er på 1,2 mill. kr fra 2016 i forhold til 2015 og stigende til 2,5 mill. kr fra og med 2018.

5.2 Investeringsbudsjett 2016-2019

Sektor	2016-2019		HP 2016	HP 2017	HP 2018	HP 2019
	Sum	Inntekt				
Økonomisektoren	2 000		500	500	500	500
Kirkelig Fellesråd	94 094	1 000	15 388	19 769	36 237	22 700
Oppvekstsektor - barnehage	2 500		750	750	500	500
Oppvekstsektor - skole	495 933		116 332	42 527	220 347	116 727
Helse- og sosialsektoren*	365 211	2 530	75 778	65 950	89 233	134 250
Kultursektoren	101 873	57 280	54 688	41 535	1 200	4 450
Teknisk sektor	865 933	1 600	343 783	192 150	148 500	181 500
Teknisk Kristiansand Eiendom	303 699	365 717	73 222	166 318	42 853	21 306
Organisasjonssektoren	19 000		6 000	5 000	4 000	4 000
Utenomsektorielle forhold	293 050	231 920	72 592	73 034	73 476	73 948
Bykassen totalt	2 543 293	660 047	759 033	607 533	616 846	559 881

*inkl. startlån på 50 mill. kr årlig

Hovedsatsingen på investeringer følger av vedtatt handlingsprogram 2015-2018 og ligger i hovedsak på vann og avløp (VAR området), skole og helse- og sosial. De største investeringene er:

Kirkelig Fellesråd

Bygging av ny Flekkerøy kirke vil være et spleiselag mellom kommunen, Kirkelig fellesråd og Flekkerøy menighet, der kommunen har det største bidraget. Det er vedtatt ferdigstillelse av kirken i 2019. Det er videre satt av midler til nytt renseanlegg til krematoriet i 2016 og ENØK tiltak i kirkebygg der ENOVA gir 1 mill. kr i tilskudd.

Oppvekstsektoren – barnehage

Det er vedtatt at det sammen med nytt oppvekstsenter på Mosby med rehabilitering av skolen også bygges en ny barnehage med ferdigstillelse 1.januar 2021. På bakgrunn av endrede befolkningsprognoser foreslår rådmannen at Skårungen barnehage med opprinnelig planlagt ferdigstillelse i 2019 utsettes utover handlingsprogram perioden.

Oppvekstsektoren - Skole

Det er vedtatt bevilgning til Torridal skole 1-7 trinn i 2015 og 2016 med ferdigstillelse 1.8.2016. Fagerholt skole utvides og vil stå ferdig 1.3.2016 (utearealene høsten 2016). Justvik skole OPS ferdigstilles i 2018. Det er i tillegg avsatt midler til å utvikle Mosby skole til et oppvekstsenter bestående av barneskole (1-7 trinn) og kommunal barnehage med ferdigstillelse 1. januar 2021 (1/2 år senere enn vedtatt handlingsprogram). Utvidelse av Holte skole ligger inne med ferdigstillelse til skolestart 2019. På bakgrunn av nye befolkningsprognoser har rådmannen lagt inn utvidelse og rehabilitering av Kringsjø skole med ferdigstillelse 1. august 2021.

Helse- og sosialsektoren

Det er avsatt midler til rehabilitering av Lillebølgen (eventuelt tilsvarende tiltak) i 2018 og det startes opp et OPS/kommunalt samarbeid på nytt sykehjem med avsetning av midler i 2017, 2018 og i 2019. Rådmannen foreslår at det legges inn nødaggregater og oppgradering av kjøkken på enkelte sykehjem. Det er i tillegg lagt inn midler til modulbygg på Strømme senter i 2016 (omrokkering av arealer for Helse- og sosialsektoren og Oppvekstsektoren).

Kultursektoren

Ny heis på Christiansholm festning ligger inne i 2016 og Våningshuset på Roligheden gård er i 2017. Det er lagt inn midler i 2017 til rehabilitering av Samsen kulturhus med ferdigstillelse i 2017.

Videre er det vedtatt modernisering av biblioteket med ferdigstillelse i 2017 og det er avsatt midler til utskifting kunstgressbanen på Karuss i 2019. Rådmannen foreslår at det legges inn midler til ny idrettshall på Tveit med ferdigstillelse i 2016.

Teknisk sektor

Renseanlegg på Odderøya ligger inne i investeringsprogrammet i henhold til vedtatt handlingsprogram. Rådmannen foreslår at utskifting av Hagen bro utsettes fra 2019 til 2020. Haus bro ligger inne som forutsatt i 2016.

Teknisk sektor Kristiansand Eiendom

Det ligger inne midler til adkomster til parkeringshuset fra biblioteket og rådhuskartalet i 2017. Energiprojektet ligger inne med midler avsatt i 2016 og i 2017. Innsparingseffekter på driften er innarbeidet.

5.3 Lånegjeld 2016-2019

Målet om å redusere lånegjelden oppfylles. Netto lånegjeld er under taket (på 5,3 milliarder kr) i hele perioden og reduseres fra 5,294 milliarder i 2016 til 5,268 milliarder i 2019.

6. Kritiske forhold

Høyere arbeidsledighet

Nedgangen i oljerelatert virksomhet på Sørlandet har foreløpig ikke resultert i vesentlig høyere arbeidsledighet, høyere sosialhjelpsutbetalinger eller svakere skatteinngang. De varslede oppsigelsene vil i hovedsak skje fra nyttår og det forventes at effekten på kommuneøkonomien først slår inn i 2016 og 2017. Hvor hardt landsdelen og Kristiansand rammes er selvsagt vanskelig å anslå i forhold til skattesvikt og økt sosialhjelp, og det er usikkert om rådmannen har tatt tilstrekkelig hensyn til de nevnte forholdene.

Skatt og vekst i frie inntekter

Det vil alltid være usikkerhet knyttet til skatteanslaget. Staten har lagt til grunn en økning i skatteinntektene på 4,6 prosent fra 2014 til 2015. Rådmannen legger til grunn en vekst på 4,8 prosent for Kristiansand. Ved utgangen av september har Kristiansand en vekst på 5 prosent mens veksten på landsbasis er på 5,2 prosent.

For 2016 legger staten til grunn en nominell vekst i skatt på 7,4 prosent. Rådmannen anbefaler at det på grunn av utfordringene i næringslivet på Sørlandet, tas høyde for en svakere skattevekst i 2016 og 2017 tilsvarende 0,5 prosentpoeng. Det betyr at det legges til grunn en vekst på 6,9 prosent fra 2015 til 2016.

For årene 2017-2019 forutsetter rådmannen en årlig realvekst i skatt på 0,4 prosent i 2017 og om lag 1,1 prosent i 2018 og 2019.

Det er samlet sett lagt til grunn en realvekst i frie inntekter (skatt og rammetilskudd) på om lag 2,8 prosent fra 2015 til 2016. Veksten de påfølgende årene er på hhv. 1,0 prosent, 1,3 prosent og 1,1 prosent.

Inntektsanslagene for 2017 til 2019 er usikre på bakgrunn av at staten kun budsjetterer for 1 år av gangen. Rådmannen har lagt til grunn at veksten i de frie inntektene i hvert fall dekker befolkningsveksten.

Inntektsgrunnlaget – revidering av inntektssystemet, selskapsskatt og eiendomsskattegrunnlaget

Inntektssystemet revideres i 2016 med virkning fra 2017. Justeringene i 2016 (endring i vektstilskuddet og småkommunetilskuddet) kan trekke i retning av at det slår positivt ut for Kristiansand. Det samme vil en eventuell utvidelse av antall kommuner med Storbytillegg. Det er imidlertid usikkerhet knyttet til gjeninnføring av kommunal andel av selskapsskatten spesielt på bakgrunn av den sterke nedgangen vi opplever i oljerelaterte næringer. Regjeringen har på høring et forslag om å redusere eiendomsskattegrunnlaget som vil redusere inntektene til Kristiansand med om lag 10 mill. kr dersom det vedtas uendret.

Rentenivå og lånegjeld

Styringsrenten er p.t. på 0,75 prosent. Rentenivået er om lag 0,5 prosentpoeng lavere nivå enn da forrige handlingsprogram ble framlagt.

Gjennomsnittlig rente er i 2016 budsjettert med ca. 3,0 prosent. Rente på nye lån budsjettert med 1,6 prosent i 2016, 1,8 prosent i 2017, 2,1 prosent i 2018 og 2,4 prosent i 2019. Beregnet gjennomsnittsrente i hele perioden er på 2,8 prosent.

For eksisterende lånegjeld er kjente vilkår per i dag benyttet. Med en netto lånegjeld (brutto lånegjeld ekskl. lån til avgiftsfinansiert virksomhet og formidlingslån) på omlag 5,2 milliarder kr i 2015, er Kristiansand kommune sårbar for endringer i rentemarkedet.

Avkastning

Det er lagt til grunn årlig realavkastning på 3,2 prosent fra Energiverksfondet. Selv etter at finansstrategien ble endret ved at aksjeandelen ble justert ned fra 25 prosent til 20 prosent, vil avkastningen kunne variere en del fra år til år.

1 %	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015*
Realavkastning i %	7,0	3,7	2,0	5,0	6,1	4,5	1,8

*Basert på resultat pr. 2. tertial 2015

I forbindelse med nytt finansreglement har bystyret i sak 135/14 vedtatt en handlingsregel der avkastningen ut over 5,3 prosent nominelt avsettes til et bufferfond for å håndtere år med lavere avkastning enn lagt til grunn i handlingsprogrammet. Ved inngangen til 2015 var fondet på 30,4 mill. kr. Pr 2. tertial 2015 var total avkastning fra Energiverksfondet på bare 2,6 %. Det er derfor svært usikkert om avkastningsmålet vil bli oppnådd i 2015 da det har vært sterk uro på børsene i år, og i tillegg et svært lavt rentenivå. Hvis målet ikke nås, vil dette føre til at bufferfondet vil reduseres.

Økende press som følge av befolkningsøkning og endring

Det vil bli et økende press på omsorgstjenesten som følge av befolkningsøkningen i eldre aldersgrupper og nye brukergrupper. Det vil også bli økende press på skole i handlingsprogramperioden som følge av økningen i antall skolebarn. Økt mottak av flyktninger vil også gi økt press på tjenestene og størrelsen på mottaket for neste år er ennå ikke avklart.

Vedlikeholdsetterslep

Det er et betydelig vedlikeholdsetterslep for eiendomsmassen i Kristiansand kommune. I tillegg er det løpende vedlikeholdsbudsjettet for lavt til at bygningsmassens verdi opprettholdes. For å redusere vedlikeholdsetterslepet er det innarbeidet betydelige beløp til rehabilitering av bygninger (hovedsakelig skoler). Det ordinære vedlikeholdsbudsjettet er økt noe. De siste årene er det tilført økte midler til ekstraordinært vedlikehold finansiert med utbytte fra kommunens eierposisjoner i aksjeselskaper. Det er i forslaget for 2016-19 lagt opp til at utbytte fra alle aksjeselskapene (eksklusiv fast del fra Agder Energi AS) kan brukes på bygningsmessig vedlikehold eller andre engangsutgifter. Som en del av statens tiltakspakke

for økt sysselsetting mottar Kristiansand et tilskudd til vedlikehold og rehabilitering av omsorgsbygg og skoler på 8,47 mill. kr.

Vinterdrift

Budsjettet for vinterdrift i 2016 er på 25,494 mill. kr, inklusiv vårfeing.

Beløpet er noe lavere enn erfaringskostnadene med en normalvinter basert på de siste 5 årene. Dersom det ikke blir snøfall resten av 2015, forventes det et totalforbruk på ca. 22,325 mill. kr, da det har vært en meget snøfattig vinter første del av året.

I 2012 var forbruket på 35,274 mill. kr, i 2013 på 29,862 mill. kr og i 2014 33,934 mill. kr.

Pensjonsutgifter

Det er svært vanskelig å forutsi fremtidige pensjonsutgifter og hva som skal føres som premieavvik (forskjell mellom pensjonsutgift og netto pensjonskostnad). Dette området er uforutsigbart og skaper utfordringer i økonomistyringen. Det er imidlertid tatt høyde for økt pensjonskostnad i perioden. Det anslås at samlede pensjonskostnader (medregnet amortisering av premieavvik, men uten eventuelle aktivitetsendringer i sektorene) øker med 52 mill. kr fra 2016 til 2019.

Kilden teater og konserthus IKS – krav om tilbakebetaling av momskompensasjon

Kilden har mottatt forhåndsvarsel om å betale tilbake 294,5 mill. kr pluss renter. Dersom Skatt Sør opprettholder sitt syn vil denne saken høyst sannsynlig ende i rettsapparatet og det vil ta tid før saken endelig avklares. Rådmannen har i dette handlingsprogrammet ikke tatt høyde for noe bidrag til Kilden vedrørende denne saken.

7. Oppsummering

Rådmannen presenterer et stramt opplegg. Økt press som følge av endret demografi kompenseres ikke fullt ut i perioden. Dette rammer spesielt omsorg og grunnskole. Presset på tjenestene vil dermed øke.

Det er større grad av usikkerhet i forhold til rammebetingelsene i tiden fremover. Det er vanskelig å anslå konsekvensene av nedgangen i oljerelatert virksomhet for befolkningsveksten, arbeidsledigheten, skatteinntektene og sosialhjelpen. Økt mottak av flykninger vil gi utfordringer for tjenestene og størrelsen på mottaket i årene fremover er usikkert.

Det er i hovedsak det høye investeringsnivået over mange år som har skapt de store økonomiske utfordringene for kommunen. Netto lånegjeld er ved utgangen av 2015 på i overkant av 5,2 milliarder kr og medfører fortsatt en betydelig belastning for driften.

Hovedgrepet i handlingsprogrammet er taket for netto lånegjeld tilsvarende forventet nivå ved utgangen av 2013 dvs. 5,3 milliarder kroner. Dette målet nås. Det legges opp til at lånegjelden reduseres i slutten av perioden med 22 mill. kr i forhold til 2013 (justert for prisstigning en reduksjon på 474 mill. kr – 14 %). Rådmannen vil anbefale fortsatt reduksjon av lånegjelden for å skape rom for fremtidige større investeringer innen omsorg og for å realisere endringer i skolestrukturen.

Reduksjon i lånegjelden, kontinuerlig effektivisering og god økonomistyring i enhetene bidrar til at rådmannen kan presentere et økonomisk opplegg der bevilgningene til omsorg økes samtidig som kommunens økonomiske stilling bedres.

8. Videre behandling

Rådmannen vil fremme en tilleggsinnstilling før formannskapet 2. desember 2015 behandler handlingsprogrammet 2016-2019. I tilleggsinnstillingen vil det bli tatt opp saker som per i dag ikke er endelig avklart.

Det vil i tillegg bli gitt oppdatert informasjon vedrørende forventet resultat for 2015 med antatte prognoser for sektorene, oppdatert prognose for skatteinntekten og anslag for finansavkastningen.

Forslag til vedtak

Forslag til vedtak - Årsbudsjett 2016

1. Budsjett for Kristiansand bykasse 2016 vedtas i overensstemmende med rådmannens innstilling, med endringer vedtatt av bystyret i møte 16. desember 2015.
2. Skatt til kommunen for inntektsåret 2016 utskrives med de til enhver tid gjeldende maksimalsatser vedtatt av Stortinget.
3. Eiendomsskatten fastsettes til 6,2 promille av takstverdi. Eiendomsskatten og eiendomsavgiftene skrives ut på 4 like terminer i 2016 med forfall 1. mars, 2. mai, 1. august og 1. november. Etter søknad kan det gis fritak i henhold til eiendomsskattelovens § 7a.
4. Kommunale eiendomsavgifter og salgs- og leieinntekter fastsettes i henhold til rådmannens innstilling.
5. Hovedutvalgene gis fullmakt til å vedta økninger i andre gebyrer og priser på varer og tjenester med inntil 2,7 prosent samlet sett.
6. Rammen for opptak av lån settes til 584 mill. kr i 2016 hvorav 50 mill. kr er Startlån i Husbanken. Rådmannen delegeres fullmakt til å godta rentebetingelsene og øvrige betingelser for nye lån, samt undertegne lånedokumentene. Avdragstiden tilpasses bestemmelsene i kommunelovens § 50 nr. 7 og fastsettes for nye lån i 2016 til 25 år medregnet avdragsfrihet i opptaksåret. Avdrag på Startlån skal likevel tilpasses innbetalinger fra låntakerne. Øvre grense for kassekredittlån settes til 100 mill. kr.
7. Rådmannen får fullmakt til å foreta sektorvis fordeling av avsetning til lønns- og prisjusteringer og eventuelt andre samleposter av mer teknisk karakter til fordeling.

Forslag til vedtak - Handlingsprogram 2016-2019

1. Handlingsprogram for perioden 2016-2019 vedtas i overensstemmende med rådmannens forslag, med endringer vedtatt av bystyret i møte 16. desember 2015.
2. Enkelt saker med økonomiske konsekvenser som tas opp i løpet av året, skal som hovedregel henvises til behandling i handlingsprogrammet.
3. Ved rulleringen av handlingsprogrammet 2017-2020 innarbeides det ytterligere innsparingskrav i forhold til planlagte- og igangsatte omstillingstiltak.

Tor Sommerseth
Rådmann

Terje Fjellvang
Økonomidirektør

Vedlegg:

Trykt vedlegg:

- Rådmannens forslag til handlingsprogram 2016-2019

Elektroniske vedlegg:

- Utfordringsbildet til Kristiansand 2015
- Oversikt over tilskuddsposter i 2016
- Forslag til drifts- og investeringstiltak utenfor rammen
- Statistikkportalen
- Betalingssatser for 2016
- Plan- og utredningsprogrammet 2016-2019